

Jarosław, 2023-08-07

Dr hab. inż. Ryszard Pukała, prof. PWSTE
Instytut Ekonomii i Zarządzania
Zakład Rachunkowości i Finansów
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgra Pawła Seredy

pod tytułem „**Wpływ zmian legislacyjnych i technologicznych na dystrybucję
ubezpieczeń w Polsce**”

przygotowanej na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu

pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Jacka Lisowskiego

I. Podstawa formalna opracowania recenzji

1. Podstawą formalną recenzji jest pismo z dnia 5 lipca 2023 roku Przewodniczącej Rady Awansów Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu Pani prof. dr hab. Barbary Jankowskiej w sprawie oceny rozprawy doktorskiej mgra Pawła Seredy (zgodnie z uchwałą z dnia 26 czerwca 2023 roku Rady Awansów Naukowych).
2. Jak wynika z przesłanej dokumentacji przewód doktorski mgra Pawła Seredy został wszczęty na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003r. roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz przepisów rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora.
3. Przedmiotem oceny jest rozprawa doktorska zredagowana w języku polskim, która liczy 277 stron i składa się ze: wstępu (10 stron), czterech rozdziałów (208 stron), zakończenia (6 stron). Część uzupełniającą stanowi: literatura (pozycje zwarte) – obejmująca 215 pozycji, akty prawne – 45 pozycji, raporty – 59 pozycji i źródła internetowe – 269 pozycji, spis: 12 rysunków, 28 tabel, 9 wykresów oraz 2 załączniki.

4. Rozprawa zawiera niezbędne elementy, typowe dla tego typu dzieła i ma charakter teoretyczno-empiryczny. Warstwa teoretyczna osadzona jest w trzech pierwszych rozdziałach, zaś rozdział 4 ma charakter teoretyczno-empiryczny, w którym przedstawiono metodykę przeprowadzonych badań (podrozdział 4.4) oraz ich rezultaty (podrozdziały 4.5-4.7) przy czym w ostatnim z nich (4.7) poruszono kwestie możliwych rozwiązań o charakterze aplikacyjnym.

II. Opinia ogólna na temat recenzowanej rozprawy doktorskiej

Art. 13.1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki zakłada, że: „Rozprawa doktorska (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...) oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej (...) oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (...)” (Dz.U. 2017 poz. 1789 t.j.). Te trzy elementy określone przez Ustawę należy zatem przyjąć jako kryteria oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Recenzowana rozprawa doktorska mgra Pawła Seredy stanowi interesujące studium poświęcone zagadnieniom wpływu zmian legislacyjnych i technologicznych na dystrybucję ubezpieczeń w Polsce.

Sprzedaż produktów ubezpieczeniowych, komunikacja z klientem i wsparcie w przypadku wystąpienia szkody to jedne z najważniejszych obszarów funkcjonowania towarzystwa ubezpieczeniowego, które mogą decydować o jego przewadze konkurencyjnej w zmieniającym się środowisku rynkowym.

Doktorant w swoim opracowaniu podejmuje szerokie spektrum zagadnień poświęconych problematyce dystrybucji ubezpieczeń w kontekście zmian legislacyjnych i technologicznych determinujących działalność ubezpieczycieli, ze szczególnym uwzględnieniem jej efektywności. Warto podkreślić bardzo wyraźny interdyscyplinarny charakter pracy – łączy ona w sobie elementy prawa, zarządzania oraz ekonomii i finansów.

Dokonując kompleksowej oceny przedstawionej rozprawy doktorskiej należy stwierdzić:

1. Doktorant prawidłowo ocenił problem badawczy związany z aktualnymi zagadnieniami działalności zakładów ubezpieczeń w bardzo ważnym dla nich obszarze dystrybucji ubezpieczeń.

2. Wykazał się dobrą znajomością opisywanej tematyki. Poprawnie przeprowadził krytyczną analizę istniejącej w analizowanym obszarze literatury, ustawodawstwa i innych źródeł informacji.
3. Literatura oraz inne źródła informacji (akty prawne, raporty, źródła internetowe) wykorzystane w opracowaniu zostały dobrane właściwie i odzwierciedlają aktualny stan wiedzy w przedmiocie analizy.
4. Zastosowana metodyka badań w oparciu o indywidualne wywiady pogłębione (IDI), badania jakościowe (FGI) oraz miary statystyczne w odniesieniu do wyników sprzedażowych i finansowych jest poprawna. Dobór danych źródłowych związanych z wynikami finansowymi ubezpieczycieli oraz poddanych analizie aktami prawnymi i rozporządzeniami dotyczącymi dystrybucji ubezpieczeń poprawny. Pewne wątpliwości budzi krótki okres analizy: lata 2015 – 2019 w kontekście badania efektywności dystrybucji ubezpieczeń.
5. Rozprawa od strony formalnej, pomimo występujących pewnych niedostatków, przygotowana jest poprawnie i spełnia standardy dotyczące prac doktorskich.

Uwagi szczegółowe dotyczące poszczególnych zagadnień prezentowanych w rozprawie zostały przedstawione w dalszej części recenzji.

III. Uwagi szczegółowe na temat recenzowanej rozprawy doktorskiej

1. Wybór tematu

Istotą ubezpieczeń jest ochrona ubezpieczonych (osób fizycznych bądź prawnych, niezależnie od formy własności) przed konsekwencjami nastąpienia negatywnych zdarzeń. Poprzez mechanizm transformacji ryzyka zakłady ubezpieczeń stabilizują funkcjonowanie zarówno osób indywidualnych i przedsiębiorstw, jak też wpływają na sektor finansowy w całości. Poprzez transformację ryzyka zakłady ubezpieczeń oferują osobom fizycznym oraz przedsiębiorstwom przekazywanie ekspozycji na ryzyko, aby te podmioty mogły lepiej dostosować się do własnych potrzeb. Wypłacając odszkodowania i świadczenia, ubezpieczyciele pomagają stabilizować sytuację finansową ubezpieczonych. Zakłady ubezpieczeń (oczywiście pod warunkiem posiadania ochrony ubezpieczeniowej przez ubezpieczonych) w szerokim zakresie wpływają na poprawę sytuacji społeczno-ekonomicznej podmiotów poszkodowanych i pokrzywdzonych wskutek zdarzeń losowych, przywracając im naruszoną równowagę oraz przeciwdziałając zachwianiu ich kondycji finansowej.

W tym też kontekście należy stwierdzić, iż wybrany przez Doktoranta temat rozprawy odnosi się do bardzo aktualnych zagadnień związanych z funkcjonowaniem zakładów ubezpieczeń w zmieniających się warunkach ekonomicznych, w tym zwłaszcza zaprezentowanie mało znanych zagadnień wpływu zmian legislacyjnych i technologicznych na dystrybucję produktów ubezpieczeniowych.

2. Cele i pytania badawcze

Doktorant we wstępie wskazał cel główny rozprawy, którym jest odpowiedź na pytanie „*Jak zmiany technologiczne i legislacyjne wpłyną na dystrybucję ubezpieczeń na polskim rynku?*” (s.12). Cel główny wyznacza kierunek prowadzonych badań. Realizacja celu głównego wymagała odpowiedzi na pięć pytań szczegółowych (s.12) w obszarze zmian legislacyjnych i dystrybucji:

1. *Jaka jest historia i charakterystyka dystrybucji ubezpieczeń w różnych kanałach?*
2. *Jaka jest definicja nowoczesnego kanału dystrybucji ubezpieczeń określanego mianem InsurTech?*
3. *Jakie są różnice w dystrybucji ubezpieczeń w wybranych krajach i jakie wnioski płyną z tego dla rynku polskiego?*
4. *Jakie zmiany legislacyjne miały miejsce w latach 2000 – 2019 i jaki był ich wpływ na dystrybucję ubezpieczeń?*
5. *Jakie innowacje technologiczne pojawiły się (w latach 2000 – 2019) na światowych rynkach ubezpieczeniowych i jaki jest ich wpływ na dystrybucję ubezpieczeń w Polsce.*

Dodatkowo Doktorant zdefiniował 3 pytania szczegółowe w obszarze efektywności dystrybucji ubezpieczeń:

1. *Jaka jest definicja efektywności dystrybucji ubezpieczeń i w jaki sposób można ją zmierzyć?*
2. *Jaki wpływ na efektywność dystrybucji ubezpieczeń mają działania marketingowe, ilość kanałów dystrybucji ubezpieczeń i oferta produktowa zakładu ubezpieczeń?*
3. *Jaki wpływ na efektywność dystrybucji ubezpieczeń w Polsce mają zmiany technologiczne i legislacyjne?*

W tym miejscu należy zauważyć, że Autor jest w swoich rozważaniach nieprecyzyjny, gdyż raz posługuje się określeniem „pytania szczegółowe”, innym zaś razem „cele szczegółowe”, co może wprowadzać w błąd i sugerować, że są to różne zagadnienia.

Niezależnie jednak od powyższej uwagi należy stwierdzić, że określony przez Doktoranta cel główny pracy oraz przedstawione cele (pytania) szczegółowe odpowiadają tematowi pracy. Zostały sformułowane poprawnie i stosownie definiują postępowanie badawcze w podjętym obszarze.

3. Metodyka badań

Osiągnięcie celów pracy wymagało zastosowania różnych metod badawczych. Na potrzeby realizacji celu głównego i celów (pytań) szczegółowych Doktorant posłużył się zarówno jakościowymi jak też ilościowymi metodami badawczymi, do których należą:

1. Analiza opisowa i porównawcza źródeł literaturowych (źródła bibliograficzne).
2. Badania jakościowe przeprowadzone metodą FGI (*Focus Group Interview*).
3. Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone metodą IDI (*Individual In-depth Interview*).
4. Miary statystyczne w odniesieniu do wyników sprzedażowych i finansowych.

W części teoretycznej recenzowana rozprawa opiera się na trafnie dobranych źródłach, w tym publikacjach zwartych, ustawach, dyrektywach UE, raportach i netograficznej literaturze przedmiotu. Przeprowadzona przez Doktoranta kwerenda jest prawidłowa pod względem ilościowym jak też jakościowym, na którą składa się 215 pozycji zwartych, 44 akty prawne, rekomendacje i wytyczne, 59 raportów oraz 269 różnego rodzaju źródeł internetowych (zwłaszcza liczba pozycji internetowych, krajowych i zagranicznych jest bardzo szeroka). Wśród źródeł są pozycje zarówno krajowe jak też zagraniczne (anglojęzyczne). Zakres analizy dorobku zagranicznego jest obszerny i adekwatny do podjętej problematyki.

Zgromadzone i poprawnie wykorzystane opracowania naukowe, zarówno krajowe jak też zagraniczne, potwierdzają, że Doktorant posiada szeroki zakres wiedzy w tematyce prezentowanej w rozprawie i potwierdza umiejętność stosowania metody krytycznej analizy literatury.

W części empirycznej wykorzystano miary statystyczne w odniesieniu do wyników sprzedażowych, badania jakościowe w grupie 214 respondentów przeprowadzone metodą FGI oraz indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone metodą IDI z grupą 37 respondentów. Zgromadzony w trakcie prowadzonych badań materiał objęto dalszej analizie, w której zastosowano między innymi analizę opisową zjawisk i zdarzeń, analizę porównawczą, a także analizę przyczynowo-skutkową. W części teoretycznej jak też

empirycznej przeprowadzono wnioskowanie w oparciu o metody dedukcyjne i indukcyjne.

Metodyka badań nie budzi zastrzeżeń i jest adekwatna do specyfiki rozpatrywanego problemu badawczego. Pewne wątpliwości budzi jednak zakres zrealizowanych badań, a zwłaszcza w zakresie zmian legislacyjnych i technologicznych obejmujący lata 2000 – 2019, w sytuacji kiedy począwszy od 2019 roku na rynku ubezpieczeniowym nastąpiło bardzo dużo zmian będących chociażby konsekwencją pandemii Covid-19 i dynamicznego rozwoju usług zdalnych, w tym także w zakresie dystrybucji ubezpieczeń. Analogicznie relatywnie krótki jest okres analizy efektywności ubezpieczeń obejmujący lata 2015 – 2018, co niewątpliwie spłyca zakres badań.

4. Struktura rozprawy i jej zawartość merytoryczna

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny oraz posiada walory aplikacyjne. Tytuł pracy w sposób jednoznaczny definiuje zarówno przedmiot, jak też podmiot badań przeprowadzonych przez Doktoranta. W pracy zachowany jest klasyczny układ procesu badawczego z uwzględnieniem etapów: krytycznej analizy teorii na podstawie literatury, prezentacji i oceny zebranego materiału badawczego oraz wnioskowania.

4.1. We **wstępie** pracy, którego konstrukcja i treść odpowiadają wymogom warsztatowym. W sposób przejrzysty przedstawiony został zasadniczy problem badawczy. Doktorant w sposób czytelny i wyczerpujący prezentuje motywy podjęcia tematyki wpływu zmian legislacyjnych i technologicznych na dystrybucję ubezpieczeń w Polsce, definiuje cel główny oraz cele (pytania) szczegółowe pracy, charakteryzuje zastosowane metody badawcze, dobór prób badawczych, zakres badań oraz przedstawia logikę konstrukcji poszczególnych rozdziałów dysertacji.

4.2. **Rozdział pierwszy** pracy stanowi pole teoretyczne do rozważań podjętych w kolejnych częściach dysertacji. Doktorant koncentruje się w nim na zagadnieniach związanych z pojęciem ubezpieczeń i rynku ubezpieczeń, historii dystrybucji i kanału dystrybucji, podstaw prawnych dystrybucji ubezpieczeń w Polsce, klasyfikacji, struktury i charakterystyki wybranych kanałów dystrybucji, roli pośrednictwa ubezpieczeniowego oraz otoczenia zakładów ubezpieczeń. W analizowanym obszarze Autor trafnie dobiera krajowe i zagraniczne pozycje literaturowe, prezentuje istniejący stan wiedzy opisując ewolucję poglądów oraz zmiany zachodzące w aspekcie historycznym w obszarze dystrybucji ubezpieczeń

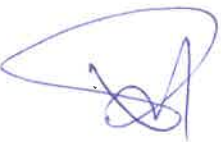

w Polsce oraz w innych krajach. Odnosi się także do stosowanego głównie na gruncie prawa międzynarodowego tzw. prawa miękkiego, obejmującego m.in. komunikaty, obwieszczenia, wytyczne itp. Rozdział pierwszy dobrze spełnia rolę wprowadzenia teoretycznego dysertacji, a także potwierdza znajomość literatury przedmiotu oraz umiejętność jej krytycznej analizy przez Doktoranta.

4.3. **Rozdział drugi** opracowania poświęcono zagadnieniom zmian legislacyjnych, które w sposób bezpośredni lub pośredni miały wpływ na obszar dystrybucji ubezpieczeń na przykładzie Polski. Doktorant zaprezentował zmiany uchwalone przez władzę ustawodawczą w latach 2006 – 2019. Poddał także analizie zapisy ustaw z dnia 11 września 2015 o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, z dnia 15 grudnia 2017 o dystrybucji ubezpieczeń, z dnia 5 sierpnia 2015 o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i Rzeczniku Finansowym, z dnia 10 maja 2018 o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (PSD2), z dnia 21 lipca 2006 o nadzorze nad runkiem finansowym, rozporządzenia z dnia 18 maja 2018 o ochronie danych osobowych oraz szeregu rekomendacji i wytycznych KNF, PIU i ZBP, a także bardzo ważną dla rynku bacassurance – rekomendację U. Oprócz analizy sytuacji w Polsce zaprezentowano także unijne Rozporządzenie o Ochronie Danych Osobowych, dyrektywę Payment Services Directice (PSD2) i zmianach wprowadzonych pod jej wpływem w Polsce w ustawie o zmianie ustawy o usługach płatniczych.

Wszystkie prezentowane w tym rozdziale zagadnienia są ściśle związane z tematyką dysertacji i realizacją celu głównego pracy.

4.4. **Rozdział trzeci** dysertacji prezentuje zagadnienia dotyczące zmian otoczenia technologicznego w zakresie dystrybucji ubezpieczeń. W szczególności Doktorant przedstawił otoczenie zakładów ubezpieczeń, ze szczególnym uwzględnieniem otoczenia technologicznego, które może stanowić o przewagach konkurencyjnych zakładu ubezpieczeń na rynku. Zaprezentował kluczowe zmiany technologiczne dotyczące rynku ubezpieczeń w latach 2000 – 2019, począwszy od pierwszych prób budowania systemów informatycznych przez ubezpieczycieli, aż do wykorzystywania posiadanych informacji o klientach do lepszego spersonalizowania oferty. Omówił najczęściej wykorzystywane przez zakłady ubezpieczeń rozwiązania technologiczne: telematykę, blockchain, biometrię, technologie związane z wykorzystaniem sztucznej inteligencji (internet rzeczy,

uczenie maszynowe, big data, optyczne rozpoznawanie tekstów). Zaprezentował także InsurTech-y i ich wykorzystanie w sektorze ubezpieczeniowym. Ważną częścią rozdziału jest zdefiniowanie potencjalnych obszarów dalszego rozwoju technologicznego w zakresie dystrybucji ubezpieczeń.

Prezentowane w rozdziale zagadnienia są ściśle związane z tematyką dysertacji i realizacją celu głównego pracy.

4.5. **Rozdział czwarty** pracy poświęcony jest problematyce zmian legislacyjnych i technologicznych w kontekście przyszłości i efektywności dystrybucji ubezpieczeń. Ma on w głównej mierze charakter empiryczny, chociaż pierwsze obszary omawianych zagadnień: pojęcie efektywności, w tym w dystrybucji ubezpieczeń oraz sposoby pomiaru efektywności dystrybucji ubezpieczeń prezentują zagadnienia teoretyczne związane z omawianym zagadnieniem. Kluczowy, prezentowany w tym rozdziale jest obszar empiryczny związany z metodyką badań w oparciu o indywidualne wywiady pogłębione (IDI), badania jakościowe (FGI) oraz autorski pomiar efektywności dystrybucji ubezpieczeń w wybranych zakładach ubezpieczeń w Polsce w latach 2015 – 2018. Analizując zawartość merytoryczną treści rozdziału należy stwierdzić, że zaprezentowany przez Doktoranta okres analizy i rezultaty badań są niewątpliwie bardzo obszerne, pozwalające na wyciąganie precyzyjnych wniosków. Autor nie uniknął jednak pewnych niedociągnięć:

- przyjęty do analizy okres lat 2015 – 2018 w obszarze zmian technologicznych jest bardzo krótki, co bardzo mocno sptyca badania i *de facto* ogranicza wyciąganie wniosków długofalowych i określenie trendów zachodzących w obszarze zmian kanałów i efektywności dystrybucji ubezpieczeń. Ciekawym elementem badań niewątpliwie byłoby zaprezentowanie sytuacji na rynku ubezpieczeniowym w warunkach Covid-19 (początek w roku 2020) i na tym tle dokonanie szerszej analizy efektywności dystrybucji w warunkach pandemii i bezpośrednio po jej ustąpieniu. Tym bardziej, że jak sam Autor w podrozdziale 3.6 InsurTechy – firmy technologiczne obecne za granicą jako inspiracje dla rynku polskiego, stwierdza: „W 2022 roku polski rynek ubezpieczeń był pod tym względem zdecydowanie bardziej zaawansowany” (s.150);

- wyniki badań jakościowych w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI), które z założenia jest nieodłącznym elementem przeprowadzonych badań własnych w części empirycznej dysertacji są mocno spłycone, a mogłyby stanowić bardzo cenne źródło informacji w zakresie omawianych w podrozdziale 4.7. Perspektyw rozwoju dystrybucji ubezpieczeń w kontekście dalszego postępu technologicznego oraz zmian legislacyjnych. Prezentowane w rozdziale zagadnienia są ściśle związane z realizacją celu głównego dysertacji.

Pomimo nieścisłości i popełnionych błędów należy stwierdzić, że Doktorant wykazuje szeroką wiedzę i umiejętności w zakresie prowadzenia badań empirycznych, zastosowania adekwatnych do zakresu badań narzędzi badawczych oraz formułowania na podstawie otrzymanych wyników wniosków z badań.

4.6. **Zakończenie** jest zwieńczeniem przedstawionej dysertacji. Ujęto w nim syntetyczne podsumowanie rozważań prowadzonych w rozprawie doktorskiej, tak w obszarze teoretycznym jak też empirycznym. Doktorant dokonał weryfikacji realizacji celu głównego oraz celów (pytań) szczegółowych oraz sformułował wnioski płynące z badań. Wskazał również ograniczenia przeprowadzonych w pracy badań wraz ze wskazaniem potencjalnych możliwości przeprowadzenia dalszych badań w przedmiotowej tematyce w przyszłości. Zakończenie zawiera wszystkie elementy, które pozwalają na stwierdzenie, że przyjęty cel główny dysertacji został przez Doktoranta osiągnięty.

5. Strona formalna

Tekst przedstawionej rozprawy doktorskiej został napisany poprawnym stylem językowym. Zauważalne drobne błędy językowe i stylistyczne nie wpływają na jakość merytoryczną opracowania. Doktorant w sposób przejrzysty omawia poszczególne zagadnienia prezentowane w pracy, realizując jej cel główny. Posługuje się umiejętnie tabelami oraz wykresami (które jednak mogłyby być bardziej czytelne, zwłaszcza przy prezentacji wyników badań dotyczących efektywności kanałów dystrybucji), które pozwalają na czytelny odbiór prezentowanego materiału.

IV. Konkluzja

Po zapoznaniu się z przedstawioną pracą doktorską pt. „Wpływ zmian legislacyjnych i technologicznych na dystrybucję ubezpieczeń w Polsce” stwierdzam, że opiniowana praca, pomimo zgłoszonych w recenzji uwag, których celem jest wskazanie w jaki sposób można doskonalić warsztat badawczy, odpowiada merytorycznym i formalnym wymogom stawianym rozprawom doktorskim, określonym w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Doktorant posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a przedstawiona przez niego dysertacja ma charakter wartościowej pracy naukowej, której charakter, problem, jego uzasadnienie i sposób rozwiązania odpowiadają kryteriom formalnym oraz merytorycznym oceny rozprawy doktorskiej, w związku z czym **wnoszę o jej przyjęcie oraz dopuszczenie do publicznej obrony.**

Jarosław, 2023-08-07

Dr hab. inż. Ryszard Pukała, prof. PWSTE